

ОПОШНІЙ Владислав Олександрович
Київський інститут Національної гвардії
України

ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ ТА ПРАВОВЕ РЕАГУВАННЯ НА ЗМІНУ ФОРМ І ВИДІВ ЗАГРОЗ ТА НЕБЕЗПЕК НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Гібридні загрози стали одним із найбільш серйозних викликів сучасного світу, впливаючи на міжнародну стабільність та безпеку. Поєднання військових, інформаційних, економічних та кібернетичних атак створює складні умови для їх ідентифікації та протидії. Їхня природа часто балансує на межі законності, що ускладнює міжнародно-правову кваліфікацію таких дій як ворожих актів. Український досвід боротьби з гібридними загрозами, який став потрібним після початку російської агресії у 2014 році, та набув особливої актуальності у 2022 році у зв'язку із повномасштабною збройною агресією, - зробив цю проблему центральною як в національному, так і в міжнародному порядку денному. Водночас, міжнародна спільнота розробляє різноманітні механізми протидії, зокрема в межах ЄС та НАТО, але їх ефективність потребує удосконалення. У цьому контексті дослідження національних та міжнародно-правових механізмів боротьби з гібридними загрозами в умовах повномасштабної війни є важливим для розуміння способів забезпечення стійкості держав та міжнародної безпеки [1, с. 34].

Проблематикою дослідження та організаційно-правового реагування на різноманітні види загроз національній безпеці, у тому числі, критичного характеру, насамперед, у формах гібридної війни та повномасштабної збройної агресії, займалися на протязі тривалого часу відомі дослідники, зокрема, й правники: С. І. Авраменко, Р. В. Алієв, Н. М. Варенья, О. С. Власюк, Є. І. Головаха, В. П. Горбулін, С. С. Дембіцький, О. Г. Додонов, В. О. Жадько, Д. В. Ланде, О. М. Майборода, В.Є. Мухін, Є.Л. Осипова, С. І. Пирожков, Ю. С.

Полтавець, І. М. Рижов, О. В. Скрипнюк, В. А. Смолій, С. В. Стоєцький, Г. П. Ситник, В. А. Тимошенко, Н. В. Хамітов, О. І. Харитоненко та інші.

Дослідники С. І. Авраменко та Н. М. Варенья цілком слушно зазначають, що гібридні загрози стали постійним викликом сучасного світу, характеризуючись складністю та поєднанням різних типів атак, які створюють ситуацію невизначеності та мають потенційно критичний вплив. Разом з тим, їхня природа часто залишається на межі законності, що ускладнює міжнародно-правове визнання таких дій як цілеспрямованих ворожих актів. У цьому контексті український досвід протидії гібридним загрозам висунув це питання на передній план міжнародного порядку денного, проте правова база для боротьби з такими загрозами ще потребує суттєвого вдосконалення [2, с. 63].

Після початку «гібридної» війни у 2014 році між Україною і російською федерацією, з залученням останньої квазідержавних утворень на окупованих територіях, колективні сили міжнародної безпеки, насамперед, ЄС і НАТО, прийняли та ухвалили низку нормативів та програмних документів, спрямованих на визначення природи гібридних загроз і розробку стратегій для їх подолання. Дослідники О.О. Карпенко та Є.Л. Осипова здійснили аналіз нормативних та програмних кроків ряду міжнародних організацій колективної безпеки і зазначають, що, зокрема, Європейський Союз із 2016 року активно мобілізує ресурси, створюючи інструменти, зокрема, такий, як EU Hybrid Toolbox (EUNT), який поєднує цивільні та військові засоби для боротьби з гібридними загрозами. Прийняття Стратегічного компаса ЄС у березні 2022 року, після повномасштабного вторгнення росії в Україну, підкреслило важливість підвищення стійкості суспільств і держав до інформаційних маніпуляцій та зовнішнього втручання у політичні процеси. Тривала агресія російської федерації, що почалася з анексії Криму у 2014 році та супроводжувалася відкритим військовим втручанням у Донецькій і Луганській областях, стала найбільшим викликом для незалежності та територіальної цілісності України з моменту її проголошення. У відповідь Україна активно застосувала доступні

міжнародно-правові механізми, зокрема в межах ОБСЄ, але результати цих заходів, як відомо, залишаються обмеженими [3, с. 23].

В умовах постійно зростаючої загрози повномасштабної війни, суб'єктами оборонно-безпекового сектору держави, насамперед, Президентом та Радою національної безпеки і оборони, були переосмислені концептуальні підходи до національної безпеки та її системи.

Так, у Рішенні **Ради національної безпеки і оборони України** від 20 серпня 2021 року **«Про запровадження національної системи стійкості»**, затвердженої Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 479/2021, - наголошується на створенні національної системи виявлення та оцінки загроз, а також розвитку мережі аналітично-експертних і навчально-методичних центрів. Ключовим елементом у реалізації цієї стратегічної програми є моніторинг глобальних подій і прогнозування загроз, використовуючи збалансоване поєднання міжнародного досвіду з національними традиціями. Досвід спеціалізованих установ НАТО та ЄС із вивчення гібридних загроз позиціонується у цьому документі як надзвичайно важливий для вдосконалення системи воєнно-політичного управління України. Вбачалось, що інтеграція такого досвіду разом із власними, національними напрацюваннями дозволить ефективніше реагувати на сучасні виклики, зміцнювати стійкість держави та забезпечувати національну безпеку [4].

Іншим важливим кроком було нормативне запровадження «всеохоплюючої оборони України» як комплексу заходів, основний зміст яких полягає у: превентивних діях та стійкому опорі агресору на суші, на морі та в повітряному просторі України, протидії в кіберпросторі та нав'язуванні своєї волі в інформаційному просторі; використанні для відсічі агресії всього потенціалу держави та суспільства (воєнного, політичного, економічного, міжнародно-правового (дипломатичного), духовного, культурного тощо); застосуванні всіх форм і способів збройної боротьби з агресором, зокрема асиметричних та інших дій для оборони України, з дотриманням принципів і норм міжнародного права.

Головною метою такої Стратегії воєнної безпеки України позиціонується завчасно підготовлена та всебічно забезпечена всеохоплююча оборона України на засадах стримування, стійкості та взаємодії, що забезпечує воєнну безпеку, суверенітет і територіальну цілісність держави відповідно до Конституції України та в межах державного кордону України, сприяє інтеграції України в євроатлантичний безпековий простір та набуттю членства в НАТО. Вказаний норматив був запроваджений на підставі Указу Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021: Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» [5].

Означені вище та інші програми і концепти розвитку національнобезпекового законодавства та стратегічно означені алгоритми практичних дій наголошують на необхідності інтеграції України до міжнародних систем колективної безпеки, насамперед, таких як НАТО, для забезпечення більш ефективної протидії зовнішнім загрозам у всьому їх широкому спектрі.

Як програмно, так і практично, в умовах ведення повномасштабної війни з російською федерацією, звертається не другорядна увага на інструменти кіберзахисту, протидії дезінформації та захисту критичної інфраструктури, які активно розробляються в межах НАТО та ЄС, стають ключовими компонентами сучасної системи безпеки як дійсних, так і асоційованих членів та залучених партнерів.

Як зазначає В.Є. Мухін, досвід спеціалізованих установ НАТО та ЄС із вивчення гібридних загроз є надзвичайно важливим для вдосконалення системи воєнно-політичного управління України. Інтеграція цього досвіду разом із власними напрацюваннями дозволить ефективніше реагувати на сучасні виклики, зміцнювати стійкість держави та забезпечувати національну безпеку. Важливим є також залучення громадянського суспільства до формування культури стійкості, що включає підвищення рівня обізнаності населення щодо загроз і методів їх подолання. Таким чином, ефективна боротьба з гібридними

загрозами вимагає комплексного підходу, що поєднує міжнародну співпрацю, внутрішню координацію та адаптацію до нових викликів безпеки [6, с. 44].

Отже, варто приєднатись до поглядів ряду дослідників, зокрема, І. М. Рижова та Г. П. Ситника, і констатувати, що гібридні загрози національній безпеці держави у їх широкому спектрі, - вимагають багаторівневого підходу, що включає міжнародну співпрацю, вдосконалення національної безпекової політики та розбудову правової бази. Український досвід протидії таким загрозам свідчить про важливість інтеграції у міжнародні системи колективної безпеки, зокрема НАТО та ЄС, а також адаптації їх напрацювань до національного контексту. Міжнародно-правові механізми боротьби з гібридними загрозами повинні еволюціонувати, враховуючи специфіку сучасних конфліктів, і поєднуватися з активною дипломатією, економічними санкціями та колективними зусиллями міжнародної спільноти. Таким чином, ефективна протидія гібридним загрозам вимагає не лише нормативного регулювання, але й узгоджених дій держав, міжнародних організацій та громадянського суспільства [7 - 9].

При опрацюванні теми дослідження, її аналізу та узагальнення теоретичних позицій, додатково використовувалась і література, зазначена у переліку використаних джерел за №№ 10-14.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь / ред. кол. С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Н. В. Хамітов, Є. І. Головаха, С. С. Дембіцький, В. А. Смолій, О. В. Скрипнюк, С. В. Стоєцький / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2022. 552 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2022/05/nats_dopovyd.pdf (дата звернення: 07.04.2025).

2. Сучасні виклики міжнародному порядку: передумови появи та механізми протидії інформаційним і терористичним загрозам: монографія / авт. кол. [С. І. Авраменко, Н. М. Варенья, І. М. Рижов та ін.]; за ред. Н. М. Варенья;

УАМП. Київ – Одеса: Фенікс. 2022. 302 с. (Серія монографій: Сучасні виклики міжнародному порядку; гол. редактор серії: О. В. Буткевич). URL: https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=1915&download_id=1659&srsltid=AfmVOoqiGOEZ7TtizN09bwjBkhBuziC_NADnv-DxxQu b0iiM4wLL3Ni (дата звернення: 07.04.2025).

3. Гібридні загрози та комплексна безпека: навчальний посібник. Укладачі: Карпенко О.О., Осипова Є.Л. Київ: ТОВ «ТРОПЕА», 2024. 76 с. URL: https://duit-fut.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/Blok_A5_ISBN_GZ.pdf (дата звернення: 07.04.2025).

4. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості»: затверджена Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 479/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181> (дата звернення: 07.04.2025).

5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text> (дата звернення: 07.04.2025).

6. Інформаційна безпека та гібридні загрози: навчальний посібник. Укл. Мухін В.Є., Завгородній В.В., Завгородня Г.А. Київ: ТОВ «ТРОПЕА», 2024. 104 с. URL: https://files.duit.edu.ua/uploads/Сайт/3_НАУКА/scientific-publications/monographs/information_security_and_hybrid_threats.pdf (дата звернення: 07.04.2025).

7. Ситник Г.П. Організаційно-правові засади забезпечення воєнної безпеки України: курс лекцій. К: ТОВ «САК Лтд.», 2023. 112 с. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/336/files/746e0b7d-bebc-48cd-a963-ad9ff3920d53.pdf> (дата звернення: 07.04.2025).

8. Рижов І. М. Інформаційна сфера як складова антитерористичної безпеки. Методичні рекомендації для вивчення спецкурсу. НА СБУ. Навчально-

науковий інститут державної безпеки. Київ, 2022. 52 с. URL: https://ryzhov.rv.ua/gallery/самостійна_підготовка.pdf (дата звернення: 07.04.2025).

9. Публічна політика і управління в умовах гібридних загроз. Освітньо-професійна програма. Для другого (магістерського) рівня вищої освіти, за спеціальністю 281: «Публічне управління та адміністрування». Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Харків, 2024. 15 с. URL: https://karazin.ua/storage/documents/1361_FM8konSq1EtJ7ixpxzCfLM6LW.pdf (дата звернення: 07.04.2025).

10. Антипенко І. Гібридна війна в Україні як ризикоутворюючий чинник глобалізації. Ефективність державного управління. 2021 (65), С. 13–26.

11. Інформаційні операції та безпека суспільства: загрози, протидія, моделювання: монографія / В. П. Горбулін, О. Г. Додонов, Д. В. Ланде. Київ: Вид-во: Інтертехнологія, 2009. 164 с. URL: <http://dwl.kiev.ua/art/gdl/gdl.pdf> (дата звернення: 07.04.2025).

12. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: Вибрані наукові праці / К.: НІСД, 2016. 528 с.

13. Гібридна війна і журналістика. Проблеми інформаційної безпеки: навчальний посібник / за заг. ред. В. О. Жадька; ред.-упор.: О. І. Харитоненко, Ю. С. Полтавець. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 356 с.

14. Панасюк О. П., Олійник С. М., & Литовченко В. П. Глобалізація та її виклики для національних суверенітетів: аналіз впливу глобалізаційних процесів на сучасне міжнародне право. Академічні візії. Випуск 33/2024. С. 1-12. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1238/1119> (дата звернення: 07.04.2025).